

HENRYK SKÓRNICKI

*Regionalne Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich
w Radomiu*

DORADZTWO ROLNICZE W JAPONII

Wstęp

Sukces gospodarczy Japonii w większości związany jest z olbrzymim postępem technicznym (rozwój badań i edukacji) przy wysokiej produktywności i wydajności pracy, a niskim poziomem konsumpcji.

Japonię tworzy łuk składający się z ponad 6,8 tys. wysp. Największe wyspy zamieszkałe przez ludność to Honshu (231 tys. km²), Hokkaido (831 km²), Kyushu (42,2 km²) oraz Shikoku (19,8 km²).

Klimat Japonii jest zróżnicowany – od tropikalnego w części południowej do umiarkowanego w części środkowej i śnieżnego na północy (Hokkaido). Kraj ten często nawiedzają trzęsienia ziemi, wybuchy wulkanów, tajfuny, powodzie, lawiny śnieżne i błotne.

Ogólna powierzchnia kraju wynosi 377,8 tys. km², aż 73% powierzchni to tereny góryste. Użytki rolne zajmują 49,05 tys. km² co stanowi 13% ogólnej powierzchni, w tym pola ryżowe zajmują prawie 55% użytków rolnych. Japonię zamieszkuje ponad 125,5 mln ludności, ponad 78 % ludności mieszka w mieście. Na 100 ha ziemi użytkowanej rolniczo przypada ponad 2,4 tys. osób (w Polsce około 210 osób).

System administracyjny i podział terytorialny

Japonia posiada scentralizowany system administracyjny z dużym wpływem centrum na wybieralne rządy prowincji (prefektur). Kraj podzielony jest na 47 jednostek administracyjnych – prefektur (województw).

Rolnictwo, podobnie jak cała gospodarka, podlegało gruntowym przemianom w okresie powojennym. Cechą charakterystyczną rolnictwa japońskiego jest olbrzymie rozdrobnienie gospodarstw przy dużym zróżnicowaniu regionalnym – średnia od 1 do 18 ha.

Według danych ministerstwa rolnictwa z 2000 r., w 1999 roku było w Japonii 3291000 gospodarstw gospodarujących na powierzchni 4.866 tys. ha użytków rolnych. Zatrudnienie w rolnictwie stale się zmniejsza, ale uwzględniając zasoby ziemi rolniczej i populację ludności jest jeszcze dość wysokie i wynosi 4,8% ogółu zatrudnionych. Cechami charakterystycznymi są bardzo duży udział kobiet wśród zatrudnionych w rolnictwie oraz duży udział osób powyżej 60 lat.

Na szczególnie podkreślenie zasługuje bardzo wysoki stopień zorganizowania się rolników, głównie w formy spółdzielcze, co jest bardzo istotne dla poprawy efektywności gospodarowania i konkurencyjności rozdrobnionych gospodarstw - 85% rolników to członkowie spółdzielni. Poziom dochodów ludności rolniczej dzięki szczególnej ochronie ze strony państwa, jest zbliżony do średniej w całej gospodarce.

Postęp w rolnictwie

Rolnictwo Japonii, mimo rozdrobnionej produkcji, zawdzięcza swoją nowoczesność wczesnemu zwróceniu uwagi (druga połowa XIX wieku) na szczególnie traktowanie wykształcenia rolniczego, badań naukowych dla potrzeb rolnictwa i doradztwa rolniczego. Już w 1893 roku powołano w Tokio Krajową Rolniczą Stację Doświadczalną zajmującą się nie tylko pracami badawczymi, ale również upowszechnianiem wyników badań naukowych w praktyce rolniczej. Podobne stacje utworzono później w każdej prefekturze (województwie). Obecnie w Japonii istnieje silna sieć ośrodków badawczo-naukowych podległych ministrowi rolnictwa (państwowe instytuty i ośrodki) jak również stacje doświadczalne w każdej prefekturze przez nie finansowane. Rozwój badań rolniczych był i jest bardzo ściśle powiązany z rozwojem doradztwa i edukacji w rolnictwie. Szczególną rangę w zakresie rozwoju badań naukowych, edukacji i usług doradczych w procesie modernizacji rolnictwa nadano po II wojnie światowej, wzorując się na doświadczeniach amerykańskich.

W 1948 roku parlament japoński uchwalił ustawę o „*Poprawie Rozwoju Rolnictwa*” regulując w I części ustawy - system badań naukowych w rolnictwie, z określeniem zasad finansowania oraz w drugiej części ustawy system doradztwa rolniczego również z określeniem sposobu finansowania, podporządkowania, statusu i relacji z jednostkami badawczo-doświadczalnymi. Ustawa ta określa wymogi formalne dotyczące kwalifikacji doradców i specjalistów branżowych oraz zakresy zadań i obowiązków, zasady zatrudniania personelu doradczego, status doradcy, system szkolenia doradców i finansowania tych szkoleń.

Przyjęcie, w 1948 roku przez parlament japoński ustawowego uregulowania systemu doradztwa i badań naukowych stanowiło bardzo ważny krok w stabilnym rozwoju instytucji doradczych, wysokich kwalifikacji zatrudnionego personelu, uspołecznienia doradztwa (przez komitety doradcze – odpowiedniki społecznych rad) oraz efektywnego oddziaływania doradztwa w zakresie unowocześniania

rolnictwa oraz realizacji polityki rządu. Ustawa ta obowiązuje do chwili obecnej i była drugą ustawą w świecie (po USA), regulującą system doradztwa w rolnictwie. Zgodnie z przyjętymi w ustawie rozwiązaniami doradztwo rolnicze w Japonii jest doradztwem państwowym, finansowanym w części z budżetu centralnego (1/3 środków pochodzi z ministerstwa rolnictwa), a w części z budżetu prowincjonalnego (2/3 środków pochodzi z prefektury). Stanowi wynik współpracy (kooperacji) rządu z władzami prefektury, gwarantujący jednocześnie realizację polityki rolnej państwa, polityki regionalnej oraz stabilne warunki działalności instytucji doradczej (Cooperative Agricultural Extension Service - czasami błędnie interpretowane jako doradztwo spółdzielcze).

W Japonii poza silnym państwowym doradztwem istnieje również doradztwo prywatne i doradztwo komercyjne, prowadzone np. przez spółdzielnie rolnicze lub firmy prywatne. Należy jednak podkreślić bardzo bliską współpracę szczególnie spółdzielni rolniczych z doradztwem państwowym i brak powielania działalności.

Struktura organizacyjna i zadania instytucji doradczych

Podstawowym celem doradztwa rolniczego w Japonii jest udzielanie wsparcia rolnikom w rozwoju gospodarstw i podnoszenia standardu życia oraz udział w rozwoju narodowego rolnictwa.

Doradztwo rolnicze stanowi pomost pomiędzy ministerstwem rolnictwa, instytutami i ośrodkami badawczymi, a rolnikami (zgodnie z zapisami w ustawie). W Japonii funkcjonuje 485 Centrów doradztwa - od kilku do kilkunastu w każdej prefekturze, w zależności od ilości gospodarstw i powierzchni użytków rolnych (skali rolnictwa), podległych bezpośrednio prowincjonalnym władzom, koordynujących ich pracę, z jednocześnie dużym wpływem Ministra Rolnictwa, Leśnictwa i Rybołówstwa (szczegóły w załączonym schemacie). Ogółem w doradztwie rolniczym zatrudnionych jest ponad 10,2 tys. osób, w tym bezpośrednio w centrach doradztwa 9605 doradców.

Specjaliści branżowi zatrudnieni są bezpośrednio w regionalnych biurach administracji rolnej (prefekturach), łącznie 638 osób, których zadaniem jest wspieranie merytoryczne doradców zatrudnionych w centrach doradztwa, stała współpraca ze stacjami doświadczalnymi i instytutami branżowymi oraz rządową administracją rolną. Specjaliści branżowi zobowiązani są również do udzielania specjalistycznych porad dla rolników. Na szczególne podkreślenie zasługuje system współpracy z instytutami i zakładami doświadczalnymi, gdzie co najmniej raz w miesiącu specjaliści i doradcy spotykają się w stacjach doświadczalnych i instytutach z pracownikami nauki celem przekazania i wyjaśnienia problemów z jakimi spotykają się bezpośrednio w gospodarstwach i produkcji, a pracownicy nauki prezentują wyniki prowadzanych doświadczeń i pomagają w rozwiązywaniu problemów pojawiających się

w pracy doradczej. Problemy niewyjaśnione uwzględnione są w pracach doświadczalnych i badawczych.

Specjaliści branżowi odpowiedzialni są również za doskonalenie doradców oraz są wykładowcami w akademiach dla rolników, umożliwiającymi zdobywanie i podnoszenie kwalifikacji rolniczych.

Nadzór nad całością systemu doradztwa sprawuje Minister Rolnictwa, a w jego imieniu dział doradztwa rolniczego w Biurze Zarządzania i Rozwoju.

Znaczną pomoc merytoryczną dla instytucji doradczych świadczy Japońskie Stowarzyszenie Rozwoju Rolnictwa i Doradztwa jako organizacja pozarządowa, również współpracująca ściśle z ministerstwem rolnictwa. W ramach stowarzyszenia prowadzony jest system informacji rolniczej dla doradztwa (Agricultural Extension Information Network - EI-NET), ponadto stowarzyszenie zajmuje się między innymi również doskonaleniem doradców i specjalistów, opracowywaniem i wydawaniem publikacji oraz lobbingiem na rzecz doradztwa.

Podstawowe zadania w zakresie doradztwa, szkolenia rolników i mieszkańców wsi dotyczą:

- Usprawnienia zarządzania gospodarstwem poprawiającego efektywność i zapewniającego stabilne dochody;
- Pomocy technicznej w zakresie poprawy jakości produkcji, wyposażenia technicznego, doboru systemu i technologii produkcji, analiz ekonomicznych;
- Ochrony środowiska;
- Przygotowania młodych rolników do pracy w gospodarstwie rolnym;
- Rozwoju gospodarstwa domowego i poprawie warunków życia rodzin rolniczych, z uwzględnieniem kobiet prowadzących samodzielnie farmy;
- Pomocy mieszkańcom wsi gospodarującym w trudnych warunkach (tereny góryste), różnicowania produkcji i działalności w gospodarstwie, wspieraniem grup wspólnego interesu;
- Zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich (w zgodzie z ochroną środowiska).

Zgodnie z zapisami ustawowymi, wpływ na kierunki działalności doradczej mają również farmerzy, poprzez udział swoich przedstawicieli w komisjach ds. doradztwa na poziomie działalności centrum, głównie poprzez opiniowanie planów działalności doradczej.

Status pracownika doradztwa i kwalifikacje zawodowe

Pracownicy merytoryczni instytucji doradczych, zgodnie z zapisami ustawowymi, posiadają status urzędnika państwowego, są wynagradzani na zasadach określonych w ustawie. Doradcy w terenie otrzymują dodatek do wynagrodzenia (średnio 15%), bezpośrednio z ministerstwa rolnictwa, za realizację zadań wynikających z polityki rządu – wdrażanie do gospodarstw.

Poziom świadczonych usług doradczych uzależniony jest w dużej mierze od kwalifikacji zatrudnionego personelu. Dlatego też w ustawie znalazły się formalne zapisy dotyczące przygotowania zawodowego i zasad zatrudniania pracowników doradztwa oraz systemu doskonalenia zawodowego.

Doradcą może zostać osoba, która posiada wyższe wykształcenie (4 letnie kierunkowe studia uniwersyteckie) i 2 lata praktyki oraz uzyska wynik pozytywny z testu kwalifikacyjnego do pracy, przeprowadzanego w prefekturze.

Specjalista branżowy musi również posiadać kierunkowe wykształcenie uniwersyteckie, ale musi posiadać co najmniej 10 letni staż pracy i musi uzyskać pozytywny wynik z testu branżowego.

Kierujący instytucją doradcą musi posiadać wykształcenie kierunkowe uniwersyteckie oraz 10 letni staż pracy w doradztwie.

W pierwszym okresie pracy doradców (młodzi doradcy) programy doskonalenia koncentrują się głównie na metodyce i planowaniu pracy doradczej (pierwsze 5 lat), następnie obejmują tematykę związaną z zarządzaniem gospodarstwem, prowadzeniem firmy, zarządzaniem finansami oraz opracowywania planów urzędzeniowych i rozwoju firmy.

Podsumowanie

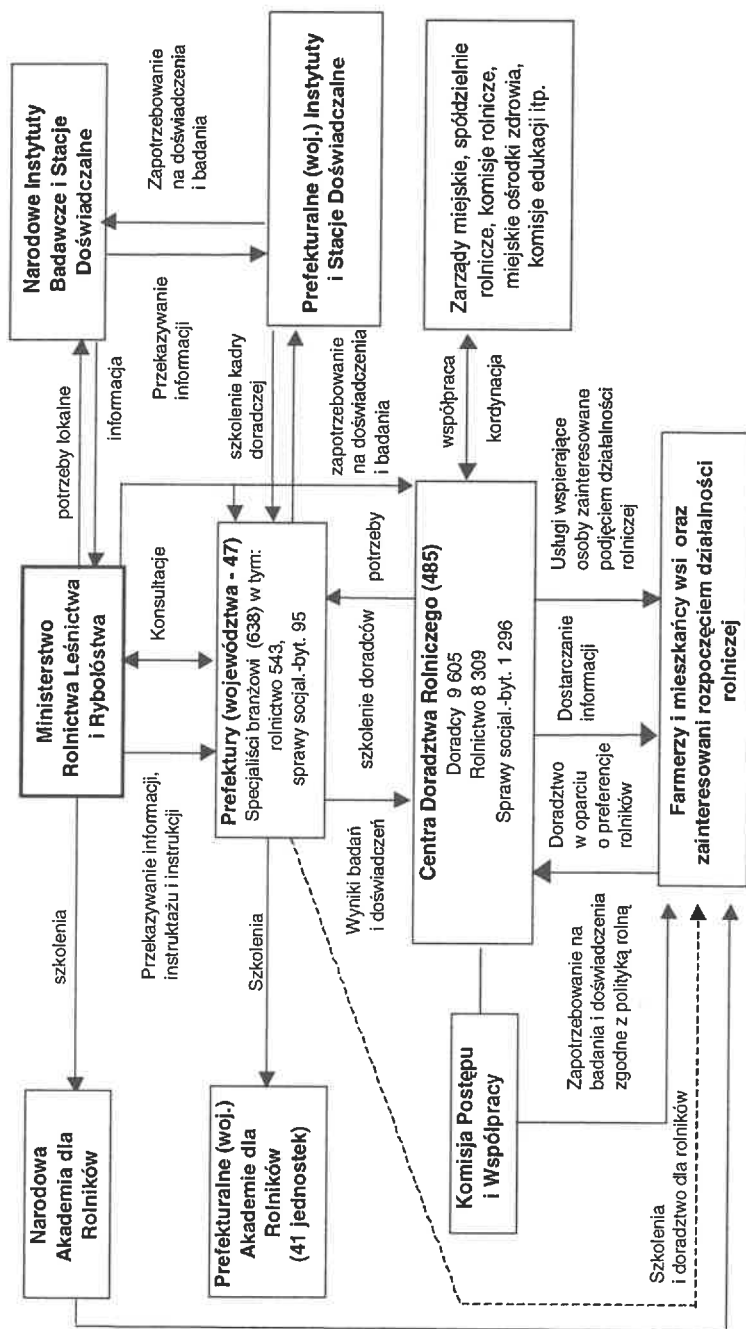
Stworzenie ustawowego uregulowania systemu doradztwa rolniczego w Japonii stworzyło stabilne warunki jego rozwoju, podwyższenie jakości usług doradczych oraz zapewniło wielki wpływ na sterowane przez rząd centralny przemianami w rolnictwie. Zdaniem wielu moich rozmówców, z administracji rolnej, instytucji doradczych oraz przedstawicieli nauki, przyjęcie w tej samej ustawie rozwiązań systemowych w rolniczych badaniach naukowych, doświadczalnictwie i doradztwie rolniczym, określenie zasad współpracy i finansowania zapewniło sprawny transfer informacji z nauki do produkcji, jak również sprawny transfer problemów produkcyjnych do nauki. System finansowania zapewnił wpływ Ministra Rolnictwa i władz prowincji na kierunki badań naukowych.

Przyjęte w ustawie rozwiązania dotyczące doradztwa rolniczego precyzyjnie określają zadania dla poszczególnych szczebli organizacyjnych i stanowisk pracy, co zapewnia wysoką efektywność całego systemu.

Stworzony system współpracy między ministerstwem rolnictwa, a rządem prowincjonalnym poprzez planowanie działalności doradczej i finansowanie doradztwa zapewnia skuteczny wpływ ministra rolnictwa i rządu prowincjonalnego na kierunki pracy doradczej oraz realizację polityki rolnej państwa.

Utworzenie komitetów (komisji) doradczych na szczeblu poziomie centrum zapewnia również wpływ odbiorców usług doradczych na działalność doradczą.

System doradztwa rolniczego

Materiały źródłowe

1. Cooperative Agricultural Extension Service in Japan. Ministry of Agriculture, Forestry, and Fisheries 2000.
2. Abstract of Statistics on Agriculture Forestry and Fisheries in Japan MAFF 1999.
3. Agricultural Improvement Promotion Law (No 165 of July 15, 1948).
4. Raport i notatki własne z pobytu na stażu w Japonii w marcu 2001 roku.

HENRYK SKÓRNICKI

DORADZTWO ROLNICZE W JAPONII

STRESZCZENIE

Autor artykułu, w marcu 2000 r., odbył staż w Japonii. W artykule przedstawił zasady funkcjonowania i organizację państwowego systemu doradztwa rolniczego opartego na ustawie o doradztwie rolniczym. Ustawowe uregulowanie systemu doradztwa i badań naukowych stanowiło bardzo ważny krok w stabilnym rozwoju instytucji doradczych, wysokich kwalifikacji zatrudnionego personelu, uspołecznienia doradztwa oraz efektywnego oddziaływania doradztwa w unowocześnianiu rolnictwa i w realizacji polityki rządu. Jak podkreślono w artykule przyjęte w ustawie rozwiązania precyzyjnie określają zadania poszczególnych szczebli organizacyjnych i stanowisk pracy, co gwarantuje wysoką efektywność całego systemu.

HENRYK SKÓRNICKI

AGRICULTURAL ADVISORY SERVICE IN JAPAN

SUMMARY

The author received training in Japan in March 2000. In this paper he presented principles of functioning and organisation of state agricultural advisory service which is based on the act of agricultural advisory service. Regulation of advisory service system and research was a very important step in the stable development of advisory institutions, highly qualified staff, farmers influence advisory service and effective influence of advisory service in agriculture modernisation and realisation of the government policy. As emphasised in the paper, the act precisely describes tasks of several organisational levels and positions. It guarantees high effectiveness of the whole system.